

Az alapjogok (és az Alaptörvény) érvényesüléséről, alkalmazhatóságáról

E gondolatébresztő tanulmányban az alapjogok és az Alaptörvény érvényesüléséről, valamint alkalmazhatóságáról elmélkedünk, hozzátéve, hogy utóbbi kategória kikristályosítása nem is csupán a tudomány, hanem a jogalkotás (alkotmányozás) oldaláról lenne különösképp indokolt. Már itt jelezzük, hogy általában az alapvető jogok, illetőleg alkotmány közvetlen alkalmazhatósága sem tekinthető teljesen egylényűgűnek. A képlékeny, absztrakt, elvont, szubjektíven értelmezhető alapjogokkal szemben ugyanis az alkotmányokban – így a magyar Alaptörvényben is – találhatók quasi tételesjogi rendelkezések.²

Mikor mondható el egy jogrendszerrel, hogy az alapjogok a legteljesebb mértékben érvényesülnek? Akkor, ha a jogszabályok teljesen megfelelnek az alkotmányosságnak³, és ezen jogszabályokat a bíróságok (illetőleg átfogóbb megfogalmazásban a jogalkalmazó szervek) pontosan és megfelelően alkalmazzák.⁴ A probléma ott kezdődik, ahol az említett tényezők valamelyike hiányzik: vagyis akár a jogszabályok alkotmányossága, akár azok megfelelő alkalmazása csorbát szenved. (Az első probléma orvoslása egyértelműen alkotmánybírói hatáskör, a másodikra pedig még visszatérünk.)

A társadalmi érintkezések és a jogtól elkülönülő normák egyik sajátossága, bár keveset értekezünk róla, megjelenik a jogban is. Nevezetesen: meg kell tanulnunk értékelnünk, amink van; egy evidens dolog csak a hirtelen bekövetkező megszűnése esetén válik igazán értékessé. Számos jogszabály Alaptörvénnyel való összefüggése fel sem merül, viszont e jogszabályok hiánya egyértelműen mulasztásban megnyilvánuló Alaptörvény-ellenességet eredményezne.⁵ Az alapjogvédelem tekintetében az alábbi három elemet tartom kifejezetten elemzendőnek. Rendelkeznek-e a feljogosított szervek *kellően fajsúlyos hatáskörökkel* az alapjogsérelem orvoslására?

Léteznek-e az alapjogvédelem vonatkozásában „légüres terek”, mely esetkörökben az állampolgárok nem találhatnak jogi orvoslást sérelmeikre.⁶ Vagyis elképzelhetők-e olyan alkotmányos szintű jogsérelemek, melyek esetében „senki földjére” tévedhetnek a sértettek, tehát egyetlen állami szervnek sincs hatásköre fellépni védelmükben. (Ezen probléma

¹ Habilitált egyetemi docens, Alkotmányjogi Tanszék – tanszékvezető, KRE-ÁJK. Email cím: cservak.csaba@kre.hu.

² Így például az egyik „legszikárabb” rendelkezés, nevezetesen a jogforrási hierarchia megjelenik az Alaptörvény T) cikkében. A köztársasági elnök megválasztásáról pedig (lényegében kizárólagos általánosan kötelező normaként) az Alaptörvény 11. cikke rendelkezik.

³ A fogalomról ld. TÓTH J. Zoltán: Alkotmányjog, In. (szerk.) SZTÁRAYNÉ Kézdy Éva: Jogi alapismeretek, Patrocínium, 2013. Budapest, 104-108. o.

⁴ A bírói döntés összetett szempontrendszeréről ld. POKOL Béla: A bírói hatalom, Századvég, 2003. Budapest, 55-101. o.

⁵ Néhány ilyen jogszabály születése nem is függ össze az alkotmányosság eszméjével, csupán csak a jog belső logikájának szükségszerű következménye.

⁶ A kérdéskör valamennyire összefügg a joghézag fogalmával is, mert hézagok nem csupán szervezeti/eljárási, hanem anyagi jogi értelemben is létezhetnek. Joghézagról akkor beszélünk, ha valamiről nincs szabály, holott valamilyen felsőbb szintű elv vagy norma miatt kellene, hogy legyen. Rejtett joghézagon érthetjük – Larenz nyomán – azt a helyzetet, amikor valamiről rendelkezik egy szabály, de valamilyen felsőbb szintű rendelkezés vagy jogelv miatt egy lex specialis léte lenne indokolt; az általános szabály szubsumálását aggályosnak tarthatjuk. „A hézag itt a korlátozás beiktatásának hiányából áll.” POKOL Béla: Jogelmélet, Századvég Kiadó 2005. Budapest, 143. o. Az anyagi jogi értelemben vett hézag azon esetben nem jelent például légüres teret, ha az Alkotmánybíró megállapítja a mulasztásos alaptörvény-ellenességet. (Mindmáig vitatott, hogy alkotmányjogi panasz során lehet-e hivatkozni mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenességre.)

ellentette, ha párhuzamos hatáskörök alakulnak ki, vagyis ha több szerv is jogosult és köteles egyazon esetben eljárni, következésképp konkuráló jogértelmezések alakulhatnak ki, jelentős jogbizonytalanságot okozva.)

*A harmadik problematika, ha az alapjog-értelmezés és alkalmazás örve alatt egyes politikai körök a maguk véleményét akarják állami döntéssé artikulálni.*⁷ Tehát jogszerűségi döntések árca mögött célszerűségi döntésekkel találkozunk, diszfunkcionálissá téve az alapjogi bíráskodást.⁸ (Ez történhet többek között akkor, ha egy túlzottan a politika uszályába vont, a szakmai függetlenség garanciáival nem rendelkező testület rendkívül erős hatásköröket kap a tárgykörben, ráadásul nem kellően elhatárolva a jogalkalmazás hagyományos szférájától.) Témánk szempontjából ezen harmadik probléma csak áttételesen jön számításba, mindazonáltal jelentőségét nem negligálhatjuk. Ugyanis az emberi jogok „mindenekfelettsége”, az alapjogvédelem kardinális fontossága sokszor ezen aggály visszacsatolása miatt szenved csorbát. Tehát azért, mert egyesek szerint az egyébként alapjogvédelemre feljogosított szervek visszaélnék hatáskörükkel, vagyis nem a rendeltetési cél szerint és nem a jogszabályban biztosított jogkörök pontos alkalmazásával járnak el. Egyébként az emberi jogok és a jogállamiság eszméje terén elkötelezettek mindig minden kétség nélkül az alapjogvédő szervek erősítése mellett törnének lándzsát. *Úgy összegezzük: Ilyen esetben az alapjogi bíráskodás diszfunkcionális. (Lásd alább a hegy-elméletet.) Tehát minél erősebb a hatásköre és nagyobb a mozgástere egy átpolitizált vagy/és nem független alapjogvédő szervnek, annál nagyobb kárt tud okozni. Jelképesen szólva: leginkább egy túladagolt gyógyszerhez tudnám hasonlítani az általa kiváltott hatást.*

Tegyünk különbséget *jogérvényesítést akadályozó alapjogsértés és jogérvényesítést kizáró alapjogsértés* között. Harmadikként számításba jöhet még árnyalásképpen a jogérvényesítést nehezítő alapjogsértés, például egy szó szerinti értelmezés mellett Alaptörvényt sértő jogszabály esetében, amikor azonban az eljáró bíróságok más módszerű és talán kissé kiterjesztő értelmezés segítségével (de nem a jogszabály félretolásával) még ki tudnak hozni a normából egy alkotmányosságnak megfelelő jelentést. Az első két kategória között a sérelmet szenvedő oldaláról nézvést nincs feltétlenül fokozati különbség, egyszerűen az egyes hatáskörök, eljárási lehetőségek kodifikálása során kell figyelemmel lenni rájuk.⁹

Témánk szempontjából árnyalnunk kell néhány összetevőt. Egy jogszabálynak elképzelhető, hogy több értelmezése lehetséges,¹⁰ melyek mind elfogadhatóak; egyiket sem lehet tarthatatlannak minősíteni. Ez önmagában még nem jelent

⁷ Ld. erről különösen POKOL Béla: A jurisztokrácia és a demokrácia határvonalán, Jogelméleti szemle, 2015/4. sz. 4-11. o., még kritikusabban POKOL Béla: A jurisztokratikus kormányforma és szerkezeti kérdései, Jogelméleti Szemle 2016/1. szám, 81-94. o

A kritikára vonatkozóan kritikus, illetőleg az aggályokat nem tartja számottevőnek CHRONOWSKI Nóra: Globális vagy lokális alkotmányosság? Jogelméleti szemle, 2015/4. sz.... 19-32. o. DRINÓCZI Tímea: Jurisztokrácia és alkotmányoligarchia vagy többszintű alkotmányosság és alapjogvédelem? Reflexiók Pokol Béla írására, Jogelméleti szemle, 2015/4. sz.32-46. o., és HALMAI Gábor: Egy „alkotmányoligarcha” megjegyzései, avagy miről érdemes és miről nem jogtudományi vitát folytatni .. Jogelméleti szemle, 2015/4.. sz.. 46-55. o.

⁸ Ld. még ehhez BADÓ Attila: Az igazságszolgáltatás legitimitásának néhány aspektusa, In: NAGY Zsolt (szerk.): A bírói hatalom kérdései..., Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2003. 88-96. o.

⁹ Pl. amikor a korábbi 1997. évi C. törvény 28. § (4) bekezdés kimondta, hogy bizottságok delegált tagjainak – noha a választott tagokéval teljesen azonos kötelezettségek terhelik őket – nem jár tiszteletdíj, az álláspontom szerint jogérvényesítést kizáró alapjogsértés, mert lehetlenné tesz minden egyéb előzetes eljárást a tiszteletdíj kiadására, hiszen jogszabály kifejezetten tiltja azt, tehát magának a jogszabálynak a megsemmisítése hiányában kizárt az eljárás.

¹⁰ Pokol Béla az ún. „Bielefeldi Kör” nyomán a hagyományos 4-es skálát 12 fokozatúvá fejlesztette. Ld. POKOL 2005, 218-240. p (Tóth J. Zoltán ettől kissé eltérően 14 kategóriát különböztet meg. Ld. TÓTH J. Zoltán: *Jogértelmezési módszerek a bírói gyakorlatban*, Jogelméleti Szemle, 2009/4. szám)

feltétlenül alaptörvény-ellenességet. (Noha kétségkívül aggályos a jogbiztonság szempontjából, és egyéb aspektusok esetén maga után vonhatja az Alkotmánybíróság megsemmisítő döntését.)

Az is lehetséges, hogy a bíróságok egy jogszabálynak több értelmezését alkalmazzák,¹¹ de ezek egyike kifejezetten hibásnak számít. Ilyenkor – legvégső esetben – a Kúria remélhetőleg felülvizsgálati eljárás keretében orvosolja a jogsérelmet, amennyiben annak feltételei fennállnak, jogegységi eljárást folytat le. Ez a bizonyos „hiba” azonban nem biztos, hogy eléri az alaptörvény-ellenesség szintjét, ekképp az sem biztos, hogy az Alkotmánybíróságnak van-e hatásköre eljárni.

Ha egy norma kizárólag olyan jelentést tartalmat hordozhat, mely nem lehet egy jogállami törvényhozó hatalom célja, úgy nagy valószínűséggel az Alkotmánybíróság megsemmisítő döntése vár rá. Az ilyen jogszabály abszurditását észlelnie kell az egyes eljáró bíróságoknak, és fontos, hogy az eljárás felfüggesztése mellett kezdeményezzék az Alkotmánybíróság döntését. Az igazi nehézséget azon ügyek eldöntése jelenti, melyek esetében egy normának vagy több lehetséges értelmezése mellett az értelmezések egyike alaptörvény-ellenes, vagy pedig (megint csak több lehetséges értelem esetén) a jogértelmezések összes módszerének alkalmazása csak egyetlen olyan jelentést hoz ki, mely megfelel az alkotmányosságnak. Ez utóbbi esetkörök érinthetik érzékenyen az

1. *A jogi szöveg értelmezése a használt szavak hétköznapi jelentése szerint.* A jogi szakszavaknak és kifejezéseknek az átlagos állampolgár számára, a mindennapi életben betöltött jelentéséből indul ki ez az értelmezési mód.

2. *A szöveg interpretációja a benne használt szavak esetleges speciális-technikai jelentése alapján.* Ez a (jogász) szakember számára, a szakma gyakorlásával összefüggésben betöltött jelentése alapján magyarázza a szöveg összefüggéseit.

3. *A kontextuális nyelvtani módszer* a jogi normák kifejezéseit a kérdéses jogszabály vagy az összességében vonatkozó jogszabályok egészébe beágyazottan ruházza fel értelemmel.

4. *A doktrinális-jogdogmatikai, jogirodalmi értelmezés.* Ez az adott jogág belső összefüggés-rendszeréből indul ki. A nyelvi elemek „összecsiszolt jogfogalmi piramisban” betöltött rendeltetést veszi alapul. Ebben az ellentmondás-mentes rendszerben kell minden kifejezés pontos helyét megtalálni.

5. *A joglogikai maximák, jogelvek mentén történő értelmezés.* Ez a módszer a formális logika eszköztárát hívja segítségül.

6. *A (bírói) precedenseken alapuló értelmezés.* A felsőbb bírósági gyakorlat által kialakított jelentéstartalomnak megfelelő értelmezésből vezeti le az adott esetre vonatkozatható jogi szabályozás elvi tartalmát.

7. *Az analógia útján való értelmezés.* Joghézag esetén az adott jogág belső logikai szabályainak figyelembevételével az esetre alkalmazható más jogszabályokból, jogelvekből vezeti le a jogi megoldást.

8. *A jogági alapelvek, illetőleg általános jogelvek fényében történő értelmezés.* A megoldást a jogrendszer egészét átfogó, valamint a jogág saját, belső jogelvei alapján történő értelmezéséből vezeti le.

9. *A konkrét jogalkotó (feltehető) akarata alapján való értelmezés.* A jogalkotó által elérni kívánt cél, a felmerülő társadalmi probléma orvoslására adott válasza alapján vezeti le a jogi megoldást.

10. *A jogszabály célja szerinti értelmezés.* Ez nem az adott jogalkotó (pl. a Magyar Országgyűlés 2010-ben), hanem az „elvonat, ideális” törvényhozó által vélhetően elérni kívánt hatást veszi alapul.

11. *Az alkotmányos alapjogok (esetleg alapelvek) szerinti értelmezés.* Az adott jogrendszer, vagy alkotmány saját jogelvei, a katalogizált, valamint a széles körben elfogadott alapjogok tartalmának meghatározására tekintettel értelmezi a jogági szabályozást.

12. *A mögöttes etikai-erkölcsi elvek mentén történő interpretáció.*¹⁰ A társadalomban, kultúrában széles körben ismert és elfogadott általános magatartásszabályok, és életvezetést meghatározó alapelvek figyelembevételével értelmezi a jogszabályt.

Ezen módszerek nem önmagukban helytállóak vagy aggályosak, mindig az aktuális norma szabja meg, melyik módszer az ajánlatos. Természetszerűleg akkor állíthatjuk biztosan, hogy helyes értelmezést választottunk, ha több módszer segítségével is azonos értelmet nyertünk. (Főképp, ha a két talán legtávolabbi módszer, a szó szerinti és a jogszabály célja alapján történő értelmezéssel is ugyanoda lyukadunk ki.)

¹¹ A „jogalkalmazás” és „jogértelmezés” kifejezéseket sokan szinonimának tartják. A szocialista jogi gondolkodás jobban szerette a jogalkalmazást használni a jogértelmezés helyett is, mert a jogértelmezés a bíró (ekkor nem kívánt) szabad mérlegelési lehetőségét sugallta. Értelmezésnek azt a logikai műveletet tekinthetjük, amely lehetővé teszi az absztrakt szinten megfogalmazott normatív rendelkezés egyedi esetre való alkalmazását. Ld. CSINK Lóránt-FRÖHLICH Johanna: *Egy alkotmány margójára*, Gondolat Kiadó, 2012. Budapest, 121.o.

Alkotmánybíróság és a Kúria közötti hatáskörmegoszlást. *Amennyiben ugyanis előbbi taláros testület nem csak Alaptörvény-ellenesség, hanem „csupán” jogellenesség esetén is megállapítja saját hatáskörének fennállását, úgy lényegében „szuperbírósággá” válik, voltaképp minden konkrét ügyben a Kúria fölé emelkedik.*¹² Ezzel átlépne rendeltetésén, jelentős jogbizonytalanságot okozva, a céltól eltérően egyszerűen ötfokozatúvá átalakítva a bírósági rendszert. Ezt a veszélyt át lehetne hidalni az alkotmányjogi panaszra vonatkozó rendelkezések nagyon szabatos, kazuisztikus szabályozásával, illetőleg egy nagyon bölcs, diplomatikus jogértelmezési gyakorlattal. A vonatkozó norma igen lakonikus lévén, hazánkban a második megoldásra maradt esély. Vagyis az „Alaptörvény-ellenesség” és jogellenesség nagyon határozott elválasztása, természetesen az Alkotmánybíróság és a Kúria átgondolt együttműködése révén.

Feltehetjük a kissé sommás kérdést: hogyan lehet hazánkban az alkotmányos alapjogokat érvényesíteni? Bárhogyan is alakul az Alaptörvény érvényesülése és közvetlen alkalmazása, Magyarországon (illetőleg a kontinentális jogrendszerekben) kifejezetten alapjogokra alapozott perlés nem lehetséges.¹³

Alapjogok érvényesítésén érthetjük az egyéb eljárási módozatokban hivatkozott alapvető jogokat. Vagyis azt, hogy egy polgári, büntető vagy közigazgatási eljárásban alkalmazott jogszabály, illetőleg annak értelmezése feleljen meg az Alaptörvénynek, továbbá az említett eljárások formailag is alkotmányosnak legyenek tekinthetők. *Nagyon sajátos, álláspontom szerint szinte „alapjogi perlésnek” minősíthető eljárástípus a személyiségi jogi per.* A személyiségi jogok ugyanis az alkotmányos alapjogok polgári jogi leképeződései.

„Az egyes jogterületek elhatárolása a gyakorlatban általában nem okoz problémát. Az utóbbi időben azonban mind a jogirodalomban, mind a bírói gyakorlatban megfigyelhető a polgári jogi és az alkotmányos jogvédelem határainak összemosódása. Ez főként abban nyilvánul meg, hogy az Alkotmány alapvető jogokról szóló fejezetében meghatározott valamennyi jogosítványhoz mechanikusan hozzárendelik a polgári jogi személyiségvédelmet is. Ezek a törekvések egyrészt szem elől tévesztik az alkotmányjog feladatát és eszközeit, másrészt, a polgári jogi védelem határait olyan területekre is kiterjesztik, ahol az eleve nem lehet hatásos.

Az alkotmányjog feladata, hogy az alapvető jogok katalógusát megállapítsa, meghatározva ezzel mind a törvényhozó, mind a jogalkalmazó szervek kötelelességeit. Az már a különböző jogágak dolga, hogy mindegyik a maga eszköztárát sorakoztassa fel az alapvető jogok érvényesítésére.”¹⁴

¹² Ennek tükrében sajátos, hogy Azerbajdzsán és Kambodzsa alkotmánya kifejezetten az ottani alkotmánybíróságot jogosítja fel a *törvények* értelmezésére is. (Ld. 130. cikk, ill. 136. cikk) Adám Antal elmélete mutat rá arra, hogy az Alkotmánybíróság a normának az Alaptörvénnyel való összevetése során szükségképpen értelmezi – az Alkotmány mellett – a vonatkozó normát is. (Ld. ADÁM Antal: *Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás*, Osiris, 1998. Budapest, 73. o.) Nem szabad elfelejtenünk azonban, hogy akár magánszemélyek is alkalmaznak és így értelmeznek jogszabályokat mindennapi életük során. A különlegességet abban látom, hogy az említett értelmezések kifejezetten kötelező erővel bírnak!

¹³ Mint ahogyan az USA-ban ezen irányzat túlbujánzására figyelhetünk fel; ld. azon esetet, amelyben egy tornatanár a vele szemben alkalmazott felmondás jogosságát nem a munkaügyi szabályok, hanem quasi tulajdonjogának elvesztése címén perelte. POKOL Béla: *Jogelmélet* (Századvég, 2005. Budapest)

¹⁴ PETRIK Ferenc: *A személyiség jogi védelme – A sajtó-helyreigazítás*, HVGorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2001., 34. o. Álláspontom szerint is az érvényesítés eszközei, a szankciók különböznek leginkább az alkotmányos alapjogok, valamint a személyiségi jogok tekintetében. Bár sokszor szinte ugyanolyan képlékeny, relatív, átmoralizált és átpolitizált a személyiségi jogok értelmezése is, de talán valamelyest „megszelídíti” a polgári jog több évezredes fejlődésén keresztül kikristályosodott dogmatikája. Egy ismert sakkozóra tett olyan kijelentés, miszerint a magyar sakkozó sport egyik különös figurájává vált, lekicsinylő, elmarasztaló értékítéletet hordoz, az emberi méltóságot sérti, ezért a polgári jogi felelősséget is megalapozta. (Pesti Központi Kerületi Bíróság P.87.333/1987.), ld.: PETRIK i. m. 87. o.

Az alapjogok állami passzivitással összefüggő felfogása¹⁵ lényegében arra irányíthatja rá figyelmünket, hogy az alapjogok szabályozása az azokba történő állami behatástól való védelmet jelenti. Nagyon sajtós az emberi jognak, illetőleg alkotmányos alapjognak minősülő választójog kérdése, e körben ugyanis voltaképp a szabadságjog egész gyakorlásának folyamatát a jogszabály rendezi. (Egyéb alapjogok esetében úgymond az állampolgárok a maguk autonóm cselekményeikkel élnek szabadságukkal és csupán az állam speciális beavatkozási lehetőségeit rendezik a jogszabályok.) Az ún. ECOSOC-jogok természetüknél fogva persze az állam aktív magatartását kívánják meg. A XX. század fejleménye, hogy a véleménynyilvánítás jogának médiában való érvényesülése egy jóval szabályozottabb állami cselekvéssort tesz kívánatossá.

Hogyan lehet megakadályozni az alkotmányos alapjogok megsértését? Erre a nagyon áttételes kérdésre – melynek pofonegyszerű megválaszolása illuzórikus módon azonnal megoldaná kortól és időtől függetlenül az összes alkotmányos válságot – úgy tudunk válaszolni, ha megnézzük, egyáltalán miképpen lehet megsérteni az alkotmányos alapjogokat. Erre magam a következő elméleti modellt állítottam föl.

Az alkotmányos alapjogokat megsérteni:

- a) törvénnyel (általánosabban fogalmazva jogszabállyal, sőt a hasonló tekintet alá eső közjogi szervezetszabályozó eszközökkel),
- b) bírói döntéssel (általánosabban fogalmazva eseti hatósági döntéssel),
- c) jognyilatkozatokkal,
- d) belső szabályzatokkal (lényegében ezek is minősülhetnek többoldalú jognyilatkozatnak, de stílusukban, céljukban, használt fogalmaikban inkább az általános jellegű, normatív aktusokhoz hasonlítanak, szemben a leegyszerűsítve egyedi döntésekhez hasonlító jognyilatkozatokkal),
- e) reálcselekményekkel

lehet.

Ezeket nevezzük a továbbiakban az alapjogsértés szféráinak. Ama tekintetben is célszerű árnyalni a képet, hogy közvetlen vagy közvetett alapjogsértésről beszélünk. Utóbbi esetről akkor lehet szó, ha egy alapjogot biztosítani hivatott tételes jogszabályt szegnek meg. Voltaképp szinte minden jogszabály visszavezethető valamely alapvető jogra. Így ebben a kontextusban minden jogsértés alapjogsértés is lenne. Nyilván a téma célirányos tárgyalása miatt ildomos tehát a közvetlen alapjogsértésekkel foglalkoznunk. Azok közvetett megsértésének védelmére ugyanis az egész igazságszolgáltatási struktúra, az egész jogrendszer hivatott.

Álláspontom szerint akkor megfelelő egy állam alapjogvédelmi rendszere, ha az alapjogsértés minden szféráját lefedi, védelmezi.

A fenti a) esetben nyilván a klasszikus alkotmánybíróság tudja az alapjogokat védeni. (Hiszen fogalmilag csak az ilyen képes megsemmisíteni az azokat sértő jogszabályokat.) A b) vonatkozásában az alapjogi bíraskodás folytatására felhatalmazott hagyományos igazságszolgáltatás is megfelelő. (Sőt, eme vonatkozásban hathatósabb is, mint egy egyedi ügyekben eljárni nem jogosult alkotmánybíróság, így a korábbi törvény szerinti magyar.) A c) aspektusában a hagyományos bíróságoké a főszerep. Természetesen ehelyütt is megemlítendő, hogy az alapjogokat igazán az azoknak megfelelő jogszabályok alapján lehet védeni, tehát közvetve. Amennyiben a közvetlen védelem elvére fókuszálunk, akkor már jóval

¹⁵Böckenförde a legszűkebbtől a legtágabb felé haladva a következő alapjog-felfogásokat sommázza: Az alapjogok, mint az államot távol tartó biztosítékok, az alapjogok intézményi felfogása, az alapjogok, mint a jog alapértékei, az alapjogok mint részesedési jogok, végül az alapjogok szociális állami fölfogása. Ld.: POKOL 2005. 81. o.

nehezebb dolguk van a bíróságoknak. Vagy nyitottnak kell lenniük az alapjogi érvelésre,¹⁶ – ami persze jó pár mellézköngével is járhat – vagy az alkotmánybíróságnak kontrollálási lehetőséggel kell rendelkeznie felettük. Jóllehet szociológiailag nem mindegy, hogy egy bíróságnál eleve jó eséllyel lehet apellálni valamire, vagy csak esetleg egy kivételes jogorvoslat segíthet az ügyön. Mindenestre a nem megfelelő jogszabályok esetén az alapjogsértő jognyilatkozatokkal szemben igen nehéz védekezni. A d) verzió sajátosabb, mint utaltunk rá, a belső szabályok jellegüket tekintve a normatív aktusokhoz állnak közelebb. Persze az alkotmányosságának megfelelő tételes jogszabályok segítik igazán elő a jogérvényesítést, de az általános jellegű belső szabályokkal szemben nyitottabb lehet a hagyományos igazságszolgáltatás is az alapjogi érvelésre. (Annál is inkább, mert itt nem tipikusan magánszemélyek belső viszonyairól van szó, hanem közérdekről.)

Az e) pont a legproblematisabb, mert nehezen képzelhető el, hogy a tételes jogba nem, „csupán” az alapjogokba ütköző reálcselekménnyel szemben teremtsünk-e jogorvoslati lehetőséget.¹⁷ (Kérdés, hogy az alkotmányjogi panasz intézménye adhat-e megfelelő választ erre.) Ehelyett jöhet szóba leginkább az ombudsman, különösen, ha a reálcselekmény egy valamilyen közfeladatot ellátó jogi személy révén merül fel. Ezért lehet fontos, hogy milyen tágra húzzuk meg az ombudsman vizsgálódási határát. Mindazonáltal ezen intézmény – mivel ajánlásai nem kikényszeríthetőek – jobban a „de lege ferenda” világában mozoghat, és rámutathat a tételes jog alapján nem elbírálható aggályokra.

Összességében elmondható tehát, hogy az alapjogvédelem átfogó összefüggésrendszert képez. Kiemelkedő jelentőségű a normakontroll, de ezt is megelőzi az alapjogi bíráskodás megléte, akár külön szervezettel, akár a hagyományos bíróságok útján. *Én magam az előbbi modell mellett teszek hitet, ezáltal ugyanis a klasszikus igazságszolgáltatás jobban megmaradhat a dogmatikailag zárt jog belső rendszerében.* Mértékkel nem árt, ha az eljáró bíróságok nem zárkoznak el az alapjogi logikától, de csak a (megfelelő) normák által keretbe szorítva és csak a jogszabályok célja szerinti értelmezéssel. A jogérvényesítés „légüres tereit” az ombudsmani funkciót betöltő szerv hathatja át a jogvédelem szelével. Lehet-e közvetlenül alkalmazni az alapjogokat? – tehetjük fel a még mindig örökzöld kérdést. E tekintetben is különbséget kell tennünk az alapjogok közvetlen alkalmazása, valamint az Alaptörvény közvetlen alkalmazása között. Ez utóbbi ugyanis magában foglal egyéb alkotmányos értékeket, vezérelveket. Sőt, ezen felül konkrét, tételes normákat is. Így például a köztársasági elnök megválasztásának szabályait csak az Alaptörvény tartalmazza. Annak közvetlen alkalmazhatóságának globális tilalma esetén ad absurdum nem is választhatnánk államfőt.

Álláspontom az, hogy a kontinentális – különösen a magyar jogrendszerben – nem lenne szerencsés megengedni, hogy a bírák,¹⁸ hovatovább az állampolgárok félretolhassák a nekik nem tetsző jogszabályt, ha az szerintük sérti az Alaptörvényt/alapjogaikat, amennyiben van az esetre szubszumálható, konkrét tételes jogszabály. (A későbbiekben látni fogjuk,

¹⁶ Szinte kuriózumként tarthatjuk számon a dávodi leányanya 1998-as ügyét, akinek esetében a bíróság a magzatvédelmi törvényt félretolva közvetlenül az Alkotmány 54. § (1) bekezdés alapján (az élethez való jogból levezetve) tiltotta meg a terhességmegszakítási kérelem teljesítését. Ld. *Az emberi jogokat védő magyarországi intézmények* (In.: Emberi jogok, szerk.: HALMAI Gábor-TÓTH Gábor Attila, Osiris, 2003. Budapest) 225-226. o.

Szintén úgyszólván unikum a Legfelsőbb Bíróság BH 1998., 132. sz. döntése, melyben úgy határozott, a világnézeti különbözőség a gyermek elhelyezésénél egyik szülő javára vagy terhére sem értékelhető. Ezen ügyben kifejezetten Emberi Jogok Európai Egyezményére, tehát nemzetközi szerződésben szavatolt emberi jogra hivatkoztak az indokolásban. Ld. HALMAI i.m. 228. o.

¹⁷ Ez inkább passzív magatartásoknál, „nem-tevésekkel” szemben képzelhető el.

¹⁸ Sári János éles különbséget lát úgy általában a bírák és a (korábbi nevén) Legfelsőbb Bíróság alapjogi bíráskodás között, különösen a jogegységi határozatok lehetősége miatt. Példát is említ, amikor az LB a tételes jogi kizáró rendelkezések félretolásával jogorvoslati lehetőséget nyitott meg egyes államigazgatási ügyekben. Ld.: SÁRI János: *A rendes bíróságok alapjogi bíráskodása*, Jogtudományi közlöny, 2006/1. szám., 7. o.

ilyenkor milyen lehetőségek állnak rendelkezésre, például a bírói eljárás felfüggesztése.) Azonban e mondatban is benne volt egy kiskapu: mi van, ha nincs ilyen. A textualista, rugalmatlan bírácoknak ugyanis sokszor jobban fekszik, hogy konkrét esetre alkalmazhatóságot mímeljenek, ahelyett, hogy belátnák: az adott kérdést egész pontosan nem rendezi az Alaptörvény alatti jogszabály.

Teljesen egyetértek továbbá Hart¹⁹ tézisével, aki a többi jogelméletet annak mentén bírálja, hogy azok torz leegyszerűsítést alkalmaznak, és nagyvonalúan egy kalap alá vonják a büntető- és polgári jogot.²⁰ Holott eme kettő teljesen különböző jogterületet jelent.²¹

Bár ez is kissé sommás lemmának tűnik, de sokszor vezérszalag lehet: a magánjogban döntési kényszer áll fenn, tehát valahogy a bírónak meg kell oldania a jogvitát. (Tehát – ha nincs egyéb alkalmazandó norma – lehet az Alaptörvényhez is támasztékként fordulni.) A büntetőjogban viszont, amennyiben kétséget kizáróan nem lehet a terhelt bűnösségét megállapítani, úgy jogi elmarasztalására mód nincs.

Pokol Béla e sorok írója számára iskolateremtő, az egész jog átfogó szemléletét elősegítő tézist fejlesztett ki a jog rétegeinek elméletével.

*Eszerint a jog négy rétegből áll. Ezek: az írott jogszabályok szövegrétege, a bírói jog rétege, a jogdogmatika/jogtudomány rétege, valamint az alkotmányos alapjogok rétege.*²² Mint ahogy létezik formális és materiális, külső és belső jogforrás, úgy magam javasolom a jog rétegei kapcsán is megkülönböztetni a jog külső és belső rétegeit. Előbbiekből lehet megismerni a jogot, utóbbiakról pedig származik. Így a jogszabályszövegeknek megfelelő belső réteg a jogalkotó szerv (parlament, kormány vagy önkormányzat), a bírói jog rétegénél természetesen a bíróságok (élükön az adott ország legfelsőbb bíróságával), a jogdogmatika belső párja a tudomány, az egyetemi tanszékekkel, kutatóműhelyekkel, akadémiákkal.

Témánk szempontjából a legfontosabb kérdés: mi az alkotmányos alapjogok belső rétege? Nyilván a téma fenti kérdéseinek megválaszolása esetén mondhatnánk ki a végső szót, amennyiben az lehetséges egyáltalán. A válaszban mindenképpen első helyen (legalábbis hazánkban) az Alkotmánybíróság áll, hiszen a végső szót alkotmányossági kérdésekben ezen testület mondhatja ki. Ide kell sorolnunk – mint látni fogjuk – az ombudsmant is. Annál inkább, mert ha abból indulunk ki, hogy az alapvető jogok nagyon is átmoralizáltak, nem rendelkeznek a többi rétegre jellemző dogmatikai zártsággal, belső logikával, akkor elmondhatjuk: ezek szinte a „de lege ferenda” világába tartoznak. Ezek pedig megfelelnek az ombudsman puha jogi eszközeinek, a kikényszeríthetőséget nem hordozó ajánlásainak, melyekkel élhet akár a jogalkotás irányába is.

Mindenképp meg kell említenünk, hogy a fenti kérdést csak az alkotmányjogi panasz 2012 januárjától kiterjesztett teljes körének kikristályosodó gyakorlata alapján tudjuk majd megválaszolni. A vonatkozó kutatások még nagyrészt a korábbi „csonka” alkotmánybírói mozgástér ismeretében történtek. Nyilvánvalóan más volt az a jogi környezet. Súlyom László korábban ekképp fogalmazta meg az alapjogi réteg lehetséges keletkezését: "Az egyedi ügyekben vizsgált „alkotmányos visszasságokról” hozott {ombudsmani} állásfoglalások rokonságba hozhatók a valódi, alapjogsértésben döntő alapjogi bíraskodással. A rokonság az ombudsman hatásköri korlátaiból eredő különbséggel értendő, de így megáll: az országgyűlési biztos megállapítja a konkrét ügyben az alapjog sérelmét, s saját eszközeivel védelmet nyújt. A mi szempontunkból azonban nem a védelem jellege, hanem a mindkét esetben szükséges

¹⁹ Munkásságáról ld. még KARÁCSONY András: Wittgenstein, Hart és Dworkin: Megjegyzések a filozófia és jogelmélet viszonyáról, In: CS. KISS Lajos-BRETTNER Zoltán (szerk.): Herbert L. A. Hart jogtudománya kritikai kontextusban. 2014. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 924-930. o.

²⁰ HART, Herbert L.A.: The Concept of Law. 1961.Oxford, Clarendon

²¹ Ld. POKOL 2005. 287. o.

²² A teljesség igénye nélkül, POKOL 2005., 19.37. o.

alapjog-értelmezés a lényeges. Az ombudsmani vizsgálat során sok esetben elkerülhetetlen alapjog-értelmezés végül ahhoz hasonló alapjogi kazuisztikát eredményez, mint ami a valódi (nem a jogszabály alkotmányosságát vizsgáló) alkotmányjogi panaszokban hozott alkotmánybírói határozatokkal keletkezik, illetve mint amit a rendes bíróságok alapjogi bírászkodása fejleszthet ki, ha ezek a bíróságok az alapjogi ítélezést felvállalják. Szem előtt tartva azt az alapvető különbséget, ami a kötelező bírói határozat és az ombudsman ajánlása között van, mégis azt állítjuk, hogy legalábbis egyes alapjogok tekintetében – s különösen, ha az illető alapjognak külön biztosa van – az ombudsman jogértelmezése képes a hiányzó alapjogi bírászkodás jogértelmező funkcióját legalább részben pótolni.”²³

Pokol Béla munkásságán azon szemlélet vonul át, hogy az alapjogokat közvetlenül nem kell alkalmazni (főleg nem a jogszabályok félretolása révén), hanem a jogalkotás során kell figyelembe venni. A hazai mellett, főképp az amerikai és a német gyakorlat elemzése során jut ezen következtetésre, kiemelve a kérdés megválaszolására az utóbbi országban adott lehetőségeket.

Az egy külön kérdés lehet továbbá, hogy ha kötelezőek is lennének az alapjogok közvetlenül milyen relációban azok, vagyok kik/mik között érvényesülnek.

*Az alapjogokat az állammal szembeni biztosítéknak felfogó álláspont szerint legfeljebb csak olyankor tekinthetjük kötelezőnek az alapjogokat, ha a magánszemély az állammal áll jogviszonyban.*²⁴ (Lényegében közigazgatási jogi és büntetőjogi jogviszonyokra gondolhatunk ezáltal.)

A német jogirodalomban, ezt követően a joggyakorlatban alakult ki az alapjogok „Drittwirkungja” vagyis egyéni jogviszonyokra való továbbhatása, átgyűrűzése.²⁵ Nyilvánvalóan ezen irányzat odáig vezethetne, hogy bármelyik magánszemély félretolhatná például a Ptk-t, és mondjuk akár egy szerződés vitájánál is közvetlenül az adott ország alkotmányára hivatkozhatna. (Szerencsésükre a németeknél sem vívott ki az irányzat számottevő támogatottságot.) Az egyébként pozitívumnak tekinthető német „valódi alkotmányjogi panasz” hazai bevezetésének melléköngéje lehet – kiterjesztő alkotmánybírói értelmezés esetén – az, ha a több évszázados szerves fejlődésen keresztülment polgári²⁶- vagy büntetőjogi dogmatika keveredik²⁷ az ehhez képest szubjektív, átmoralizált alapjogi érveléssel.²⁸ Ezt a későbbi évek remélhetőleg konzekvens gyakorlatának alapos feldolgozásával tudjuk majd sommázni. Álláspontom szerint a magánfelek közötti érvényesülést legfeljebb azon magánjogi jogviszonyok tekintetében lehetne megengedni, ahol az egyik fél – mint jogi személy – állami tulajdonban van, illetőleg közfeladatot lát el, közigazgatási jellegű hatásköröket gyakorol. (Hasonlóan az ombudsman ellenőrzési terepéhez, kitégítva a közigazgatás fogalmát.)

²³ SÓLYOM László: *Az ombudsman „alapjog értelmezése” és „normakontrollja”*, Fundamentum/2001. 2. szám, 16. o.

²⁴ POKOL 2005. 83. o.

²⁵ Pokol Béla nyomán, ld. POKOL 2005. i. m. 84. o.

²⁶ A német alkotmánybírósnak vannak legendás, e témát érintő döntései. Választási kampányidőszakban nem számít a tulajdonos klasszikus rendelkezési joga, mert a bérlő véleménynyilvánítási szabadsága erősebb. A tulajdonos engedélye nélkül is elhelyezheti ablakában a választási plakátot. Ld. TÉGLÁSI András: *Az alapjogok hatása a magánjogi viszonyokban az Alkotmánybírói gyakorlatában az Alaptörvény hatálybalépését követő első három évben- különös tekintettel a tulajdonhoz való jog alkotmányos védelmére*, Jogtudományi közlöny, 2015/3. sz., 144-146. o. Ugyanezen problémakörrel ld. MOLNÁR András – TÉGLÁSI András – TÓTH J. Zoltán: *A magánjogi és az alapjogi érvelések együttélése – feszültségek és dilemmák*, Jogelméleti szemle, 2012/2. szám

²⁷ Az alkotmánybírói elvárások büntetőjogra gyakorolt hatásáról ld. SZOMORA Zsolt: *Az alkotmányos követelmények hivatkozási tipológiája becsületsértési és rágalmazási ügyekben hozott büntetőítéletekben*, Jogtudományi közlöny, 2014/10. sz., 469-476. o.

²⁸ Ld. POKOL 2005., különösen 114-116. o.

Ehhez képest egy szelídítettebb álláspontot jelent, ha valaki úgy gondolkodik: az alapjogok csak a törvényi helyek nyitottságánál veendőek figyelembe, vagyis a meglévő tételes jogszabályokat ezek fényében kell értelmezni. Ehelyütt kell jeleznünk, hogy a jognak mintegy 12 értelmezési módszere ismeretes,²⁹ melyek közül az alapjogok mentén való értelmezés csak egy, és nem szoríthatja ki a másik 11-et. Amennyiben viszont más értelmezési módszerek is az alapjogok szerinti jelentést „támokolják”, úgy bizvást fogadhatjuk el azt megoldásként. (Mondjuk, ha a szó szerinti nyelvtani³⁰ értelmezésnek ellentmondva az alapjogi értelmezés és a jogszabály célja szerinti értelmezés ugyanoda vezetne.)

Itt kell tennünk még egy distinkciót. Nem mindegy, hogy egy jogszabály miről szól. Némileg más eme kontextusban egy büntetőjogi jellegű norma, ahol mondjuk, az emberi méltósághoz való jog megsértése merül fel. Ehhez képest árnyaltabb a kép, ha az egész törvény egyetlen alapjog garantálásáról szól, például az egyesülési törvény, gyülekezési törvény stb.

Míg előbbieknél veszélyes vizekre vihet az emberi méltóság aktivista túlzottan aktivista értelmezése, utóbbiaknál a jogszabály célja maga az alapjog szavatolása. Vagyis az alapjogok szerinti értelmezés voltaképp a cél szerinti („jheringi”) jogértelmezéssel esik egy tekintet alá.³¹ Az alkotmányos alapjogok könnyen az álmodozás, a jövőbeni reformtervek világába repíthetnek bennünket, a „de lege ferenda” világába, ami a jövőbeni jogalkotás tekintetében igen fontos, de nem keverhetjük össze a „de lege lata”, a kikényszeríthető hatályos jog terrénumával. Sokszor nehéz e kettő között meghúzni a határvonalat. Ezért fontos kiemelni az ombudsman intézményét. Ő ugyanis átlépheti az említett határokat. Mivel döntései nem kikényszeríthetőek, szabadabban mozoghat a maga területén. Valamit valamiért: szigorú szankciók híján tágabb értelmezési lehetőség.

Jakab András a következők szerint sommázza – még az 1949. évi XX. törvény hatályossága idején – az Alkotmány közvetlen alkalmazhatóságát. Álláspontja szerint mellette szóló érvek³²:

- az Alkotmány mindenkire kötelező mivolta,
- a jogvédelem hatékonyabbá tételének lehetősége, melyet a hivatkozott szerző a legkomolyabb érvnek tart,
- a bíróságok egyébként is fennálló lehetősége a törvényellenes rendeletek félretolására,
- az Alkotmány 70/K. §-a, mely szerint az alapvető jogok megsértése miatt keletkezett igények bíróság előtt érvényesíthetők. (Már itt hozzátehetjük, hogy nem az alapjogok megsértésének megállapítása tartozik a bíróságok hatáskörébe, hanem a már megállapított megsértésből eredő igények érvényesítése!³³)

²⁹ Ld. POKOL 2005. 218-230. o.

³⁰ A nyelvtani értelmezés lehet szintaktikai és szemantikai. A szintaktikai értelmezés mindig a hétköznapi nyelvtani értelmezéshez tartozik, míg a szemantikai interpretáció lehet a szavak köznapi jelentését feltáró módszer része, másrészt lehet valamely szakma *terminus technicus*ainak jelentése alapján levezetett értelmezés eredménye is. Ld. TÓTH J. Zoltán: *A pozitív jogi normák bírói értelmezésének módszertana*, Jogtudományi Közlöny, 2012/3. szám 105. o.

³¹ Ehelyütt célszerű megemlítenünk, hogy sajátos az „egytörvényes” alapjogok helyzete, értem ezen például a gyülekezéshez, az egyesüléshez való jogot és az adatvédelmet. Ezeknél ugyanis az alapjog védelmének tételes jogi leágazásai vannak, így a hagyományos jogalkalmazó szervezetek joguk és lehetőségük (áttételesen) védelmeznük a vonatkozó alapjogot. Itt elsősorban a meglévő tételes normák alapjogoknak megfelelő értelmezése vetődik föl kívánalomként.

³² JAKAB András: *A magyar jogrendszer szerkezete*, Dialóg Campus, Budapest-Pécs 2007., 125-128. o.

³³ Tehát ezt úgy is lehetne értelmezni, hogy amennyiben az Alkotmánybíróság megállapította az alkotmányellenességet, akkor jöhetnek a hagyományos bíróságok, illetőleg esetlegesen akkor lehet kártérítést követelni. Viszont a bírói gyakorlat szerint a közigazgatási jogkörben okozott kár kategóriájába a jogalkotással okozott kár nem fért bele. (Álláspontom szerint ez aggályos, mert a jogsértett szempontjából mindegy, hogy a

A közvetlen alkalmazhatósággal szembeni érvek:

- a jogbiztonság, melyet sértene, ha nem csupán az Alkotmánybíróság (AB), hanem valamennyi bíróság értelmezhetné az Alkotmányt,
- a hatalommegosztás, mely szerint a normakontroll monopóliuma az AB-t illeti,
- az Alkotmányértelmezés egységessége (hasonlóan a jogbiztonsághoz),
- a törvény *lex specialis* mivolta, mely miatt mindig inkább azt kell alkalmazni az Alkotmány helyett,
- az előbb említett 70/K. § pontatlansága,
- az 57/1991. AB határozat már kimondta, hogy a bíróságoknak nem feladatuk az Alkotmány közvetlen alkalmazása.

Jakab az elsőt és a negyediket tartja igazán megfontolandónak.³⁴ Álláspontja szerint a hatékony alapjogvédelem előfeltételezi a jogbiztonságot, fordítva azonban nem feltétlenül igaz ez.³⁵ A kikristályosodott bírói gyakorlat alapján úgy fogalmaz, hogy „pontozásos”, szoros győzelmet arat azon felfogás, miszerint az Alkotmányt nem lehet közvetlenül alkalmazni.³⁶

Álláspontom szerint rendkívül bonyolította a kérdést annak szőnyeg alá söprése a gyakorlatban, hogy az Alkotmány az 1949. évi XX. törvény volt, mely ugyan több egy hagyományos jogszabálynál, de semmi nem mondja ki, hogy bármiben kevesebb volna. Ez a vita némileg leegyszerűsödött: az Alaptörvény a jogforrasi hierarchiában minden mástól különböző ranghelyet kapott.³⁷ *(A fentebb említettek szerint kérdéses: amennyiben az Alkotmánybíróság előtt meg lehet támadni az egyedi bírói döntéseket, az szükségszerűen maga után vonja-e azt, hogy az egyes eljáró bírák közvetlenül alkalmazhatják-e az Alaptörvényt. Álláspontom szerint nem; ekképp viszont nem tekinthetjük a rendes bíróságokat minden szempontból hatékony jogorvoslati fórumnak.)*³⁸ A bírói függetlenség kritériumai az

jogsértést ráadásul még egy jogszabály is legitimálta.) De lege ferenda fontosnak tartanám erről törvényileg rendelkezni.

³⁴Nagyjából ezt követi némileg árnyalva Jakab András-Vincze Attila: Alapjogok érvényesíthetősége a bíróságokon, In. (szerk.) Jakab András: Az Alkotmány kommentárja, Századvég Kiadó, 2009. Budapest, különösen 2669-2678. o

³⁵ JAKAB i.m. 129. o.

³⁶ JAKAB i.m. 130.o.

³⁷ A tudománynak – és talán a jogalkotásnak – viszont a következő években tisztázni kell egy viszonylag újként kibontakozott ellentmondást. Nevezetesen: az Európai Unió bizonyos jogforrásai közvetlenül hatályosak és/vagy alkalmazandók Magyarországon is. (És ráadásul ezeknek lehet alapjogi vonatkozásuk is, ide értve még a diszkrimináció tilalmát is.) Rendkívül aggályosnak tűnhet, ha a hazai Alaptörvény által szavatolt alapjogokra nem hivatkozhat az eljáró bíró, de az azokhoz hasonló tekintet alá eső európai normákra igen. (Bár ezen irányzat bírálói szerint talán utóbbi is okozhat problémákat.) A nemzetközi jog belső joghoz viszonyított helyzetéről ld. BLUTMAN László: A nemzetközi jog joghatásai az alkotmánybírósági eljárásokban, Jogelméleti szemle, 2013/4. sz., 2. o.

³⁸Amennyiben egy ügyben valószínűnek tűnik, hogy az Alaptörvény egyik szakasza lesz az alkalmazandó jogszabály, de az eljáró bíróságok azt nem alkalmazhatják, úgy a hagyományos igazságszolgáltatás rendszerében nem lesz hatékony jogorvoslati fórum. Az egész eljárást – akár évekig – úgy kell lefolytatni, hogy akár az elejétől tudni lehet: csak az Alkotmánybíróság fog tudni autentikusan dönteni a kérdéskörben. Ez nyilvánvalóan abszurd álláspont. Ezen ellentmondást legfőljebb úgy lehetne feloldani, ha ilyen esetben – a normakontrollhoz hasonlóan – hatáskört biztosítanánk a bíróságoknak az eljárás felfüggesztésére, és az Alkotmánybíróság speciális döntésének indítványozására. Persze hozzátehetjük: olyan a legritkább esetben merül föl csupán, hogy „látszólagos” alkalmazandó alsóbb szintű norma sincs az Alaptörvény esetlegesen vonatkozó szakasza mellett. Ha pedig ilyen van, akkor az eljárás lényegében bírói indítványra kezdeményezett normakontrollként lefolytatható! Magam azon álláspont mellett tennék hitet (kristálytisztá egyértelműségű rendelkezés híján), hogy „látszólagosan” alkalmazandó jogszabály hiányában, ad absurdum egyetlen szubszumálható normaként – tehát nem félretelásként – az eljáró bíróság kivételesen alkalmazhatja az Alaptörvény vonatkozó passzusát, az Alkotmánybíróság ugyanis végső jogorvoslati fórumként kontrollt gyakorol.

Alkotmánybíróságra nézvést is irányadóak.³⁹ Végezetül megint csak fontos hangsúlyoznunk: ezen tézisek csak akkor merülhetnek föl, ha nincs alkalmazható alacsonyabb szintű norma. A félretolással nem tudunk egyetérteni!)

Az új Alaptörvény egy kissé árnyalja a fenti képet. Mivel ezen norma önmagát (az 1949. évi XX. törvénnyel ellentétben) nem definiálja jogszabályként, ezért a közvetlen alkalmazhatóság még inkább aggályos lenne. Viszont az alkotmány-konform jogértelmezés kötelezettsége értelmezési háttérként megnöveli az alapjogok és az Alaptörvény jelentőségét. Az új Alaptörvényben megjelenik egyfajta kívánt sorrend az interpretáció módszerei vonatkozásában. A 28. cikk szerint a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak. Kérdéses, hogy miképp fog ez hosszú távon ténylegesen érvényesülni a hazai bírói gyakorlatban.⁴⁰

A szakirodalomnak a jövőben ama tekintetben jobban kellene disztinkválnia, hogy pontosan melyik alapjog közvetlen alkalmazhatóságáról beszélünk. A legképlékenyebb ugyanis az emberi méltósághoz való jog, míg például a véleménynyilvánításhoz, gyülekezéshez, egyesüléshez való jog – adott törvény vonatkozásában – alkalmazása viszonylag egyértelmű konzekvenciát vonhat maga után.

E sorok írója a hegy-lemma néven fogalmazza meg összegzését. Az alapjogvédelem olyan, mint egy elől lankás, hátul meredek csúcsos hegy. Felmászni rá fontos cél és nem is nehéz, de aki hirtelen túllendül, az túllépve a célon nagy mélységbe hullik alá.

³⁹ A bírói függetlenségről és pártatlanságról ld. BADÓ Attila: *A bírák kiválasztása, a tisztességes eljárás és politika. A pártatlanság megdönthető vélelme*, In. (szerk.): BADÓ Attila: *A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2011. Azzal nem tudunk egyetérteni, hogy a bírói függetlenség és számon kérhetőség viszonyát (mint a posztkommunista átmenetek idején) antagonisztikus ellentétként kellene felfogni. Ld. BADÓ: i.m. 33. o.

⁴⁰ Jakab András szerint ez igen erős felhatalmazási rendelkezés az eljáró bírának. JAKAB András: *A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében, Jogesetek magyarázata*, 2011/4. sz., 93. o. A Kúria „Alaptörvény követelményeinek érvényesülése a bírósági ítékezésben” Joggyakorlat-elemző Csoportjának 2016. El.II.JGY.K.1. sz. anyaga alapján az első évek alapján akként látom, hogy az alkotmányos hivatkozások legfőbb „illusztrációs további érvként” szerepelnek, nem pedig kizárólagosan szubszumált egyetlen tételes jogszabályként. Az egyébként igen gazdag anyagban – mely vélhetően átfogó kutatásra épült – legalábbis túltengenek az ilyen jellegű elemek.